

Törzsfejlődés - evolúció

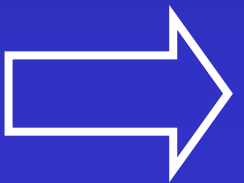
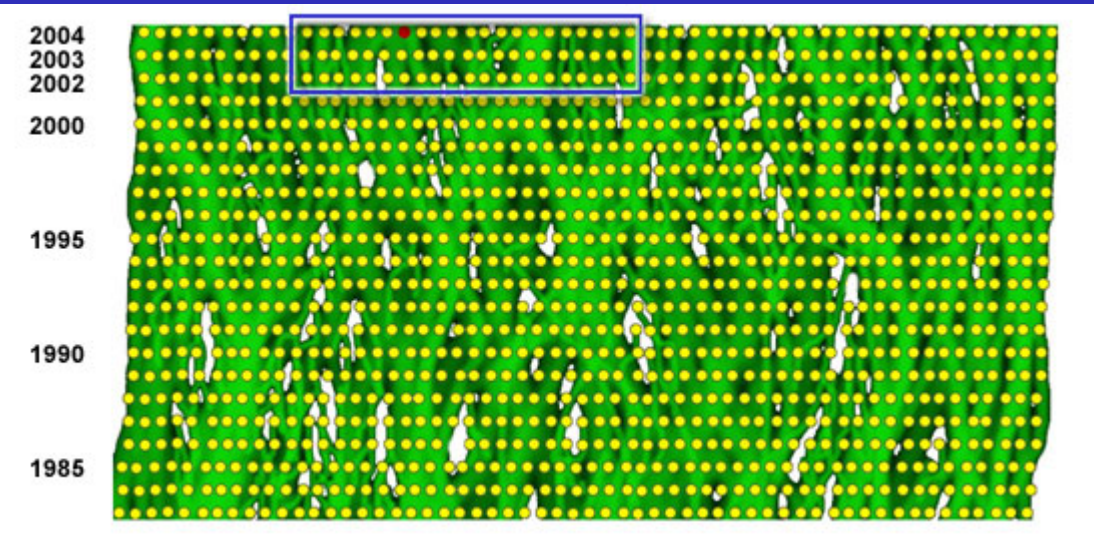
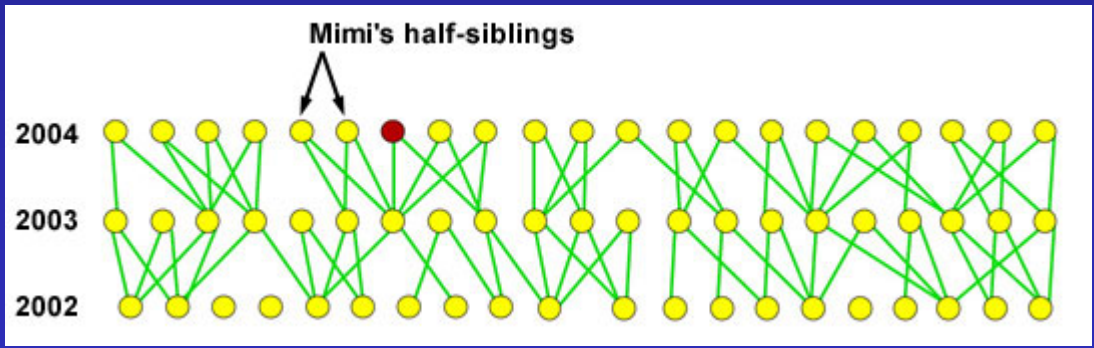
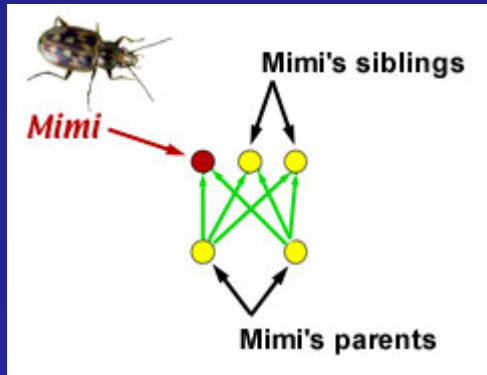

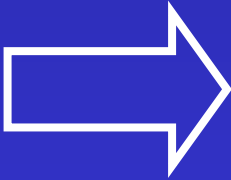
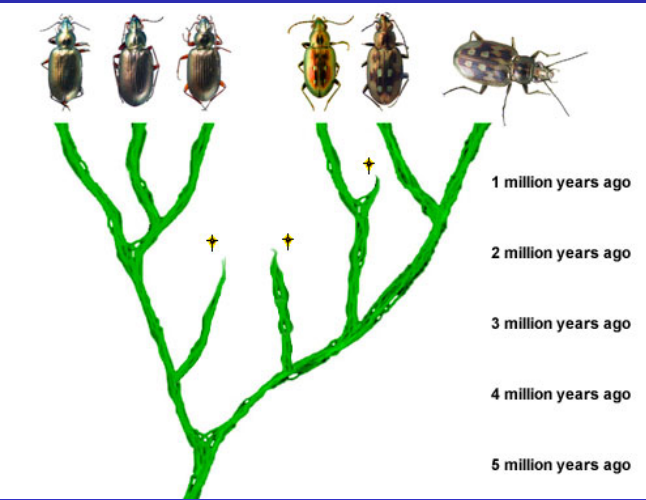
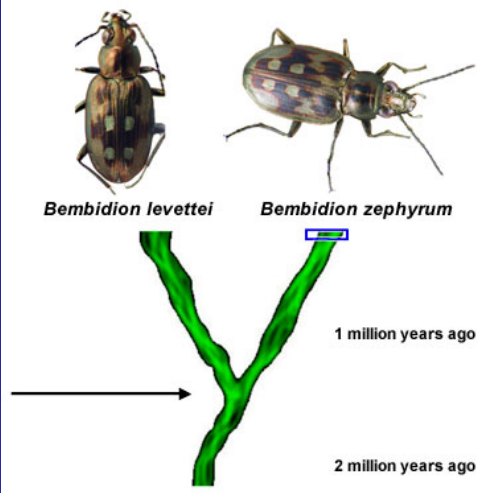
Dr. habil. Kőhidai László
SE, Genetikai, Sejt- és Immunbiológiai Intézet
Budapest

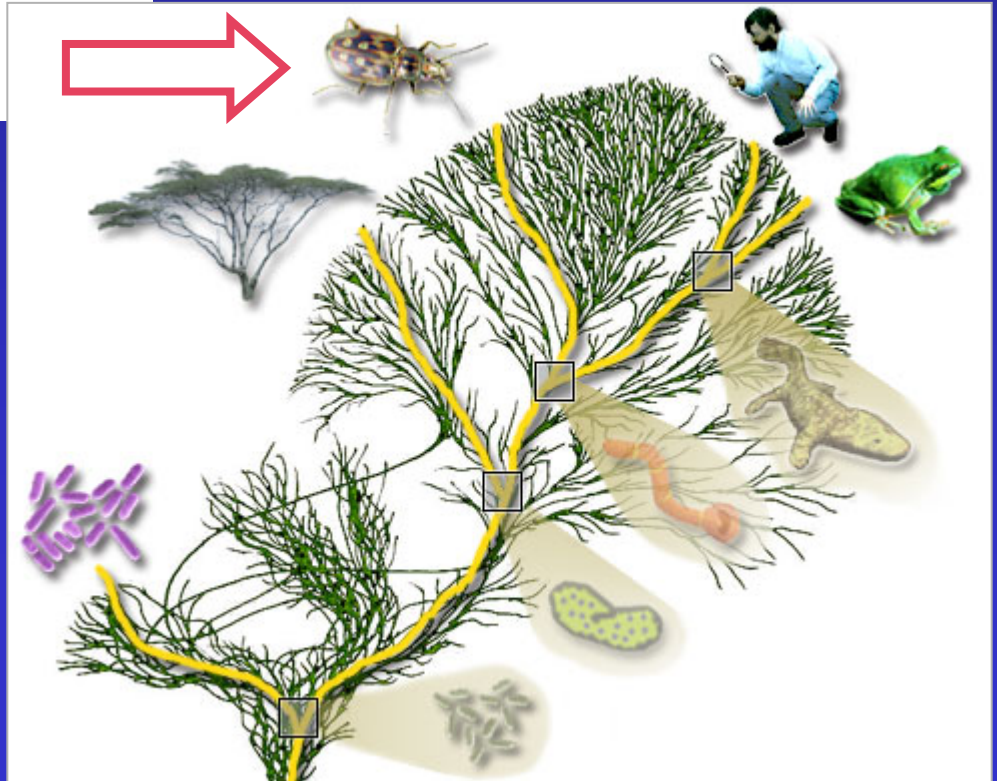
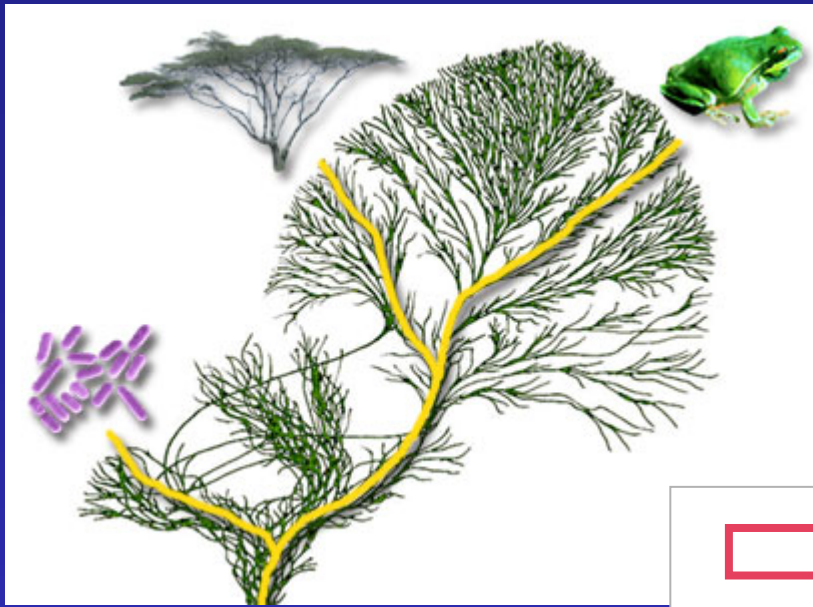
Az evolúció definíciója:

Új fajok természetes úton való kialakulása, melynek irányát a faj genetikai jellemzői által meghatározott tulajdonságok, valamint az élő és élettelen környezet változásai és ezek szakadatlan egymásrahatása befolyásol.

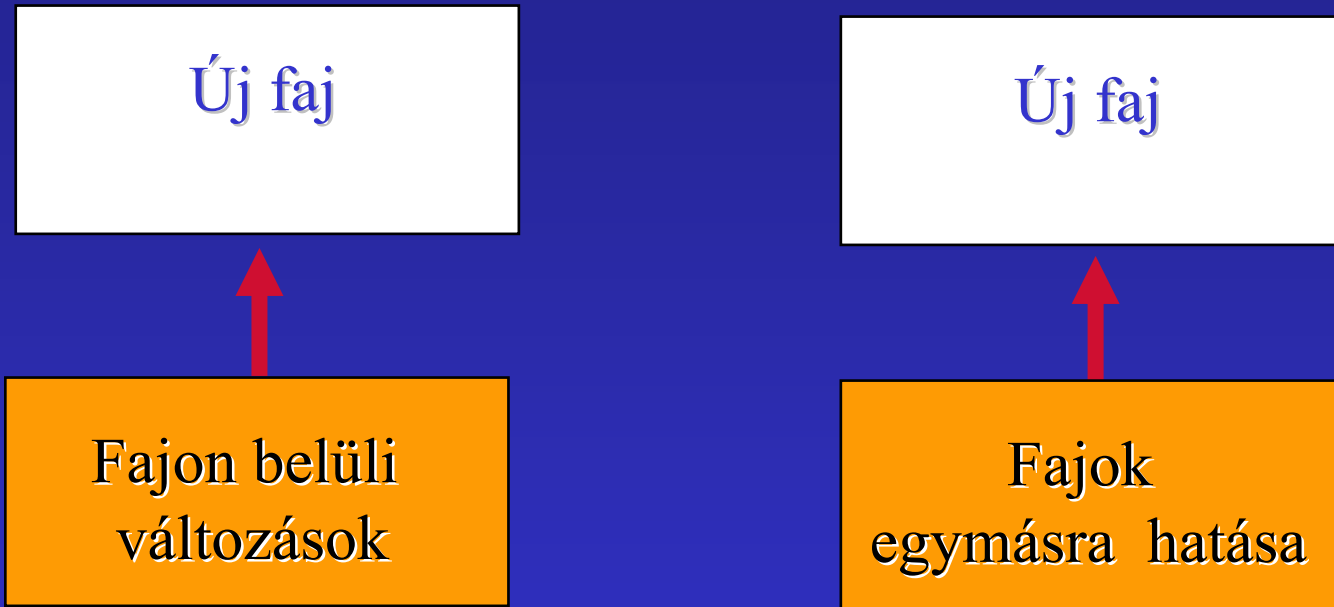
FOKZATOS FEJLŐDÉS –VÁLTOZÁS
FOLYAMATA

Az evolúció típusai

Mikroevolúció

Makroevolúció

Elméletek

- Monisztikus - egyetlen tényezőnek tulajdonítanak döntő jelentőséget
- Pluralisztikus - a monisztikus elméletek elfogadható elemeiből válogat

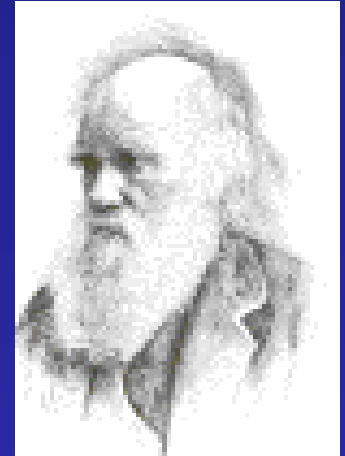
Monisztikus elméletek - Korai

(egy tényező a meghatározó)

- **Lamarck** - az élőlények aktív alkalmazkodása; szerzett tulajdonságok és azok öröklődése
- **Cuvier** - katasztrófák majd a területek újbóli benépesülése
- **Geoffry** - környezeti hatások
- **Wagner** - térbeli elkülönülés
- **De Vries** - az örökítő anyag külső hatásra bekövetkező hirtelen változásokra képes - mutáció

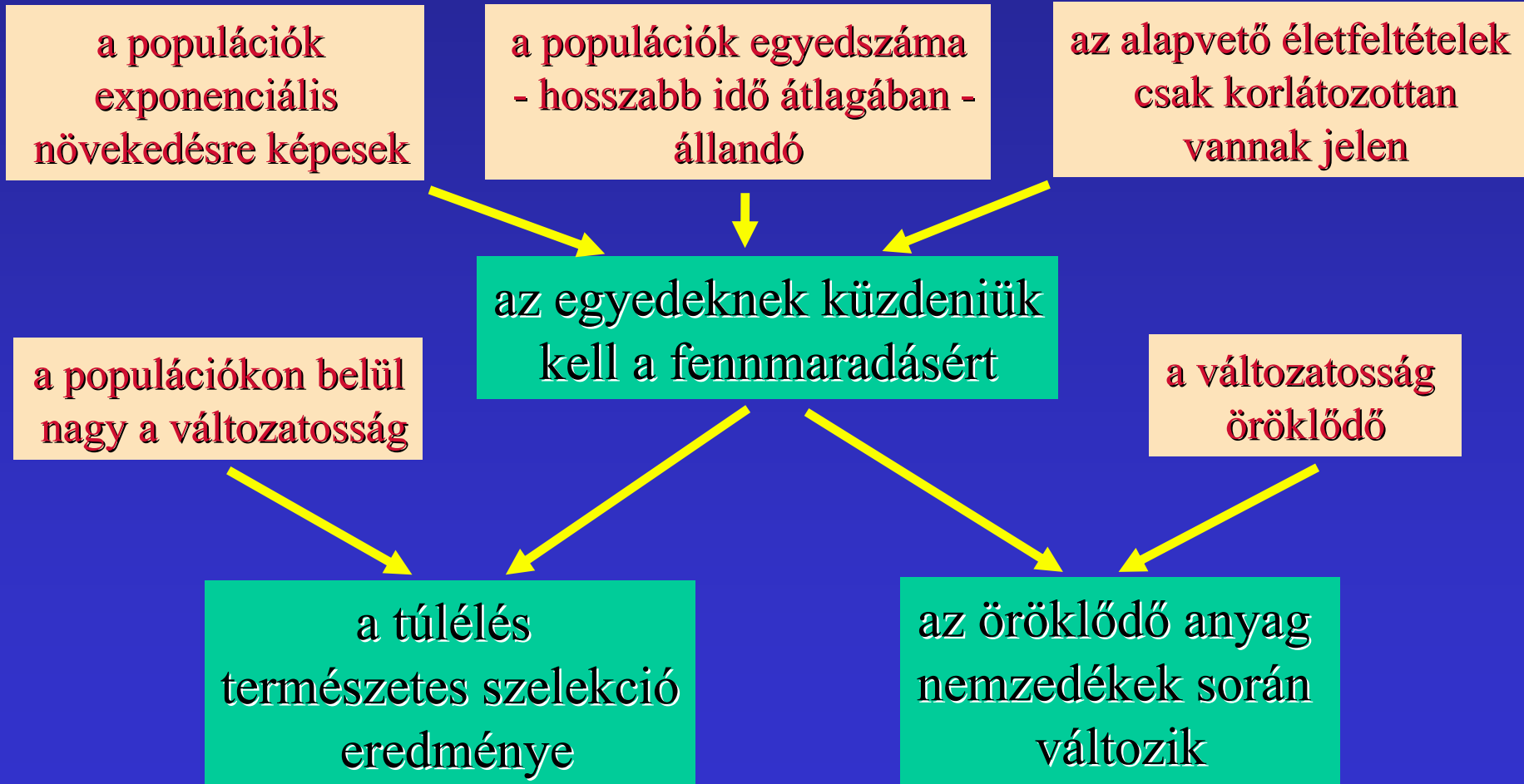
Darwinizmus

Természetes kiválogatódás - szelekció

- egy faj egyedeinek nagy változatossága (mutációk)
- utódok fölös számú létrehozása
- létért való küzdelem

A természetes szelekció elméletének elemei

Pluralisztikus elméletek (több ok eredőjének fogja fel)

- Szintetikus
- Neutrális – molekuláris *polimorfizmus* x
neutrális mutáció
- Szaggatott – 600 millió éve „*Big Bang*”
- Szimbiotikus – a baktériumok
endoszimbionta szerepét
hangsúlyozza

Szintetikus evolúciós elmélet

- pontmutációk, kromoszóma-aberrációk, ploidia, rekombináció, természetes szelekció
- egyedek vándorlása
- alfajok hibridizációja
- populáció nagysága

Mikroevolúció

- kromoszóma –fehérje-DNS változása
- **fajon belüli**, intraspecifikus változások sora, melyet a populáció **génállományának** külső és belső erők hatására létrejövő **változása** eredményez
- új **alfajok**, illetve fajok keletkezése

Mi a faj ?

- Morfológiai:
  - közel megegyező egyedek egy csoportja
  - tovább már **nem tagolható**

Probléma:

- időben és térben dimenziótlan fogalom;
- külsőleg nem megkülönböztető, de nem is keresztezhető un. testvér-fajok (pl. egyes szúnyogfajok)

Mi a faj ?

- Biológiai fajfogalom:
  - populációkból áll
  - jobban jellemzi **más fajokhoz** való viszony mint az egyfajú egyedek közötti viszony
  - döntő szempont a populáció reprodukív elszigeteltsége, mely biztosítja a jellemző genetikai állomány fennmaradását

Az evolúció típusai

Adaptív:

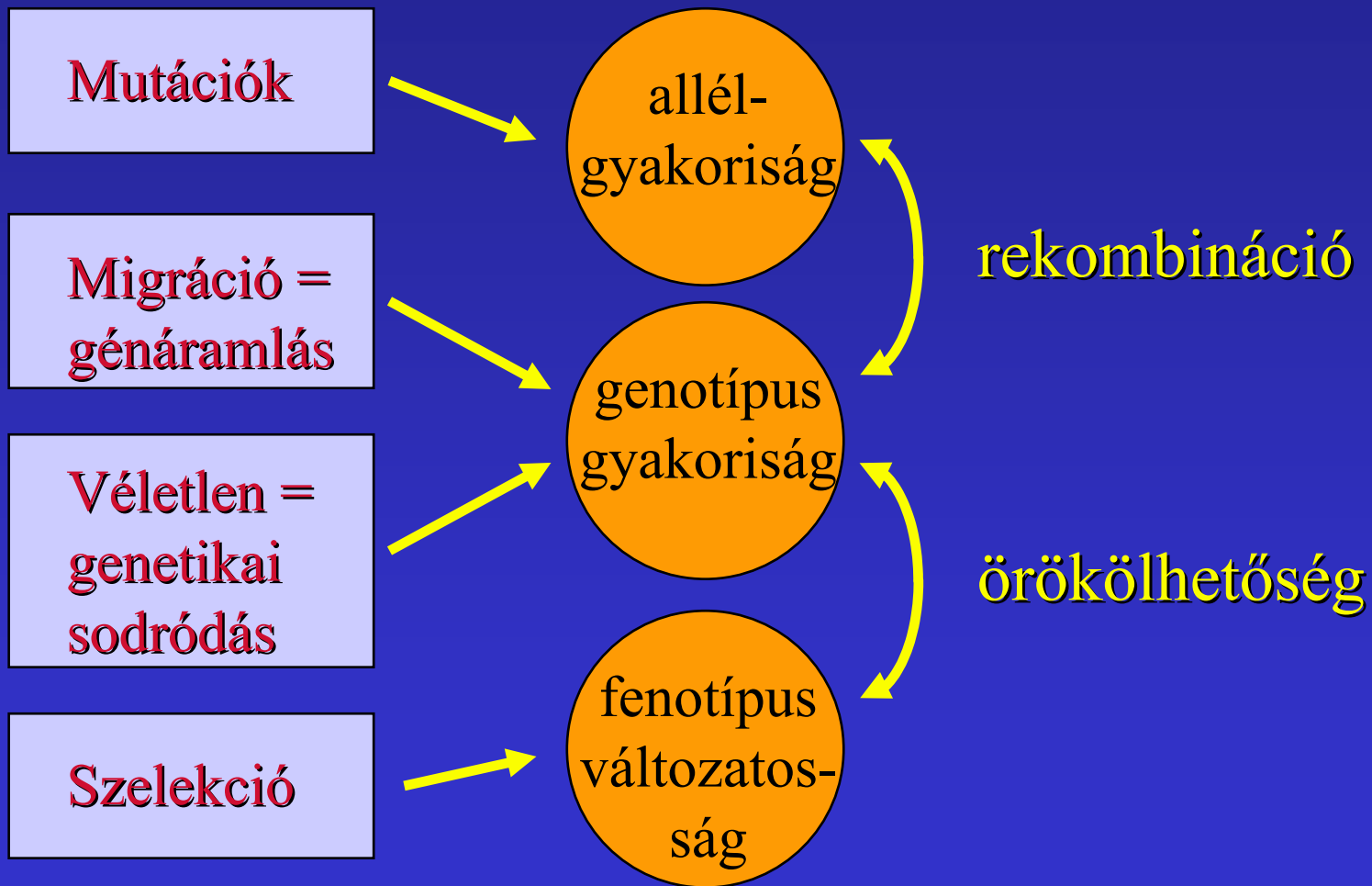
lassú – adaptáció, adaptív radiáció

Nem adaptív:

véletlenszerű – genetikai sodródás, génáramlás,
egyedek vándorlása,
katasztrófák okozta kihalások

Evolúciós tényezők (1)

Evolúciós tényezők (2)

- Mutációk, migráció - a genetikai változatosságot növeli
- Szelekció - a genetikai változatosságot csökkenti
- Genetikai sodródás - a statisztikus véletlen jelensége, mely szintén módosítja a génkészletet

Genetikai polimorfizmus: egy populáción belül növeli a genetikai változatosságot
pl. vércsoportok, ivari kétalakiség

Evolúciós tényezők (3)

Mutációk:

- főleg pontmutációk
- új gényakoriságot hoznak létre
- a *mutációs nyomás* hatását az un. populációgenetikai modell adja meg

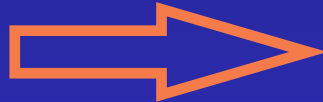
Evolúciós tényezők (4)

Migráció

- a géngyakoriság a populáció más, tőle korábban elszigetelt populációkkal való keveredés révén változik
- meghatározza az elszigeteltség mértéke
- a populációk közti zóna un. *géngyakorisági grádiense* jelzi

Evolúciós tényezők

Migráció

a populáció fokozatos
egységesedése

adapotalódott fenotípusok
génjeinek továbbadási esélye
fokozott

Szelekció

Evolúciós tényezők (5)

Szelekció

- Szelekcionista - a semleges mutációk csak variánsokat eredményeznek, **DE** adaptációt nem biztosítanak
- Naturalista - a véletlen szerepe nagyobb mint a mutációké
- Szelekciós nyomás: rátermettebb - több utód, „fitness”

Evolúciós tényezők (6)

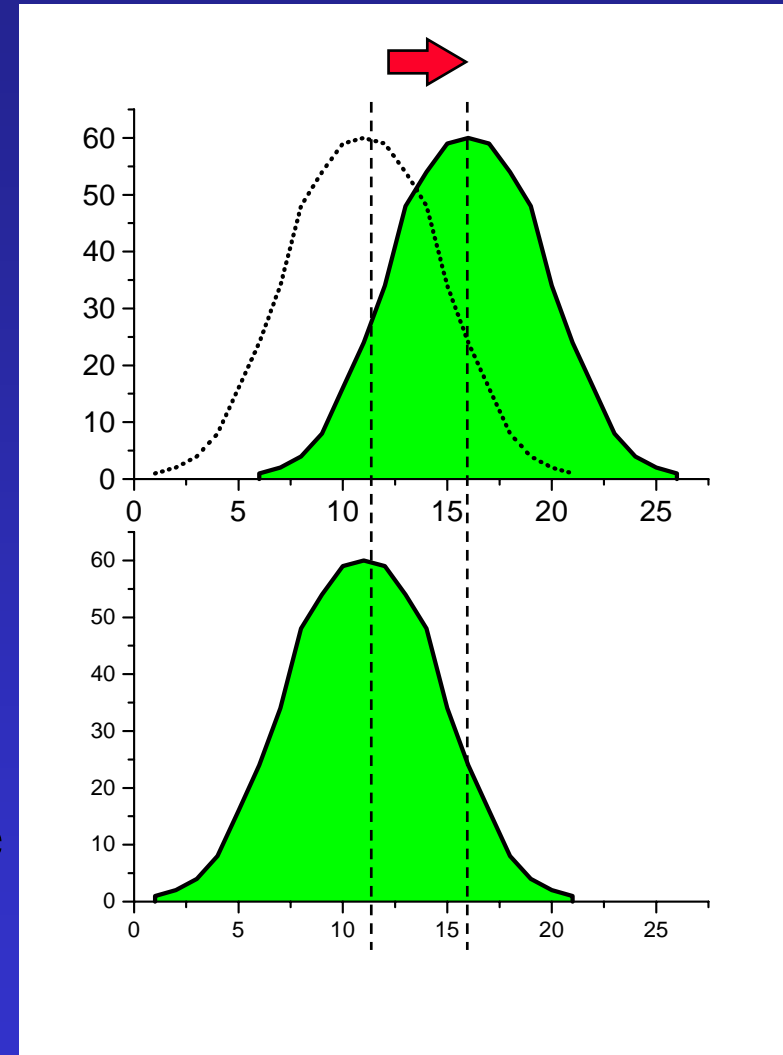
Szelekció

- Irányító szelekció - a kedvező tulajdonságok irányába mozdít
- Stabilizáló szelekció - az eltérő egyedek kiküszöbölésével az átlagosakat segíti
- Szétválasztó szelekció - a szélsőséges egyedeket segíti, homogén populációbelüli különbségek nőnek

Irányító szelekció

Nyírfaaraszoló - nyírfa kérgének
színváltozása

Antibiotikus kezelések - rezistens
törzsek populációk elterjedése

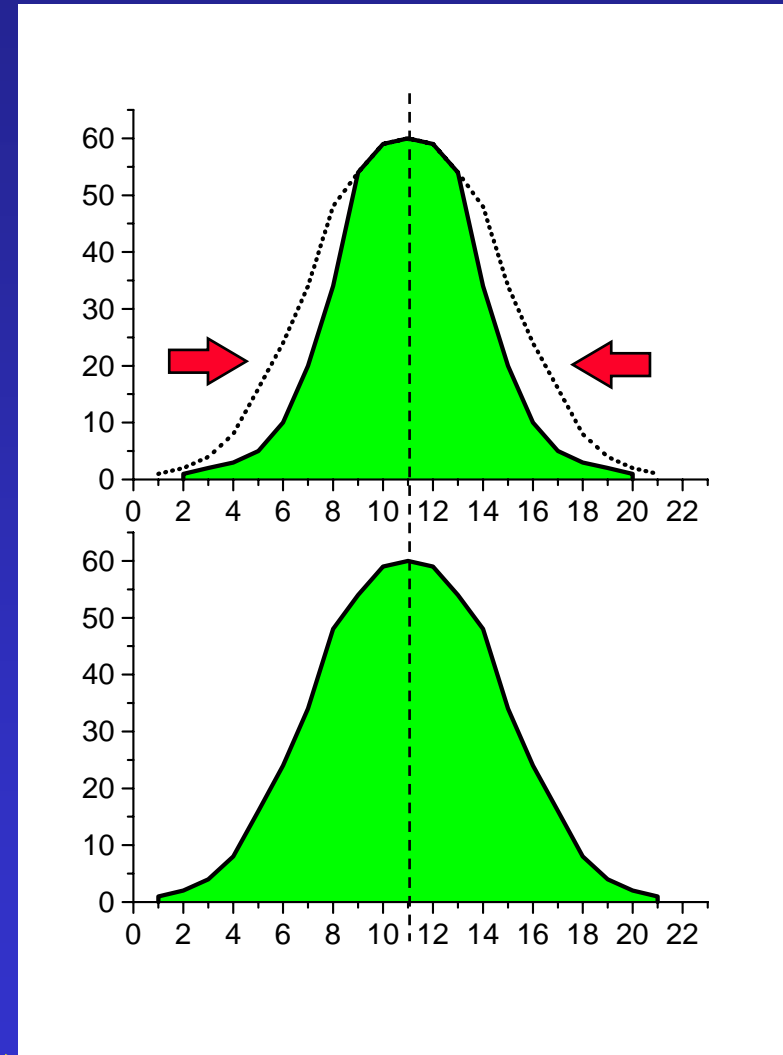

Stabilizáló szelekció

A génállomány mutációs nyomás és génáramlás hatására növekvő variációs tartományát leszűkíti.

ember születési súlya (3600g) -
csecsemőhalandóság

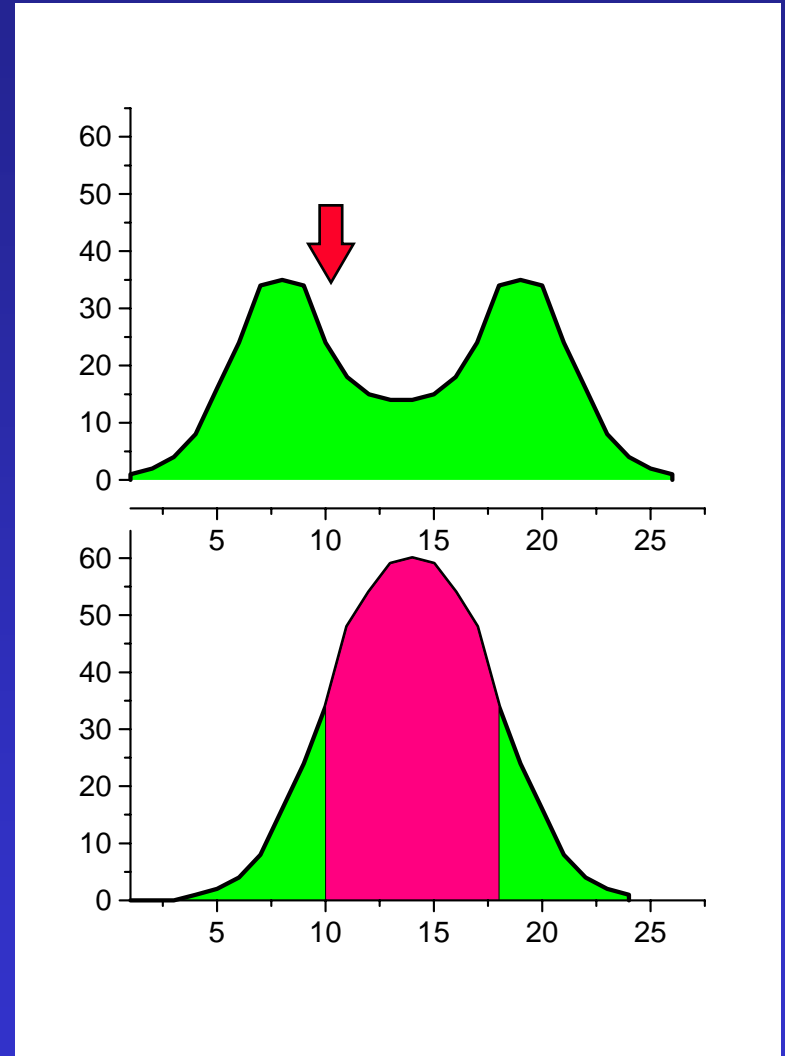
sarlósejtes anaemia -
Hb^s heterozigóták
rezisztenciája maláriával
szemben (Ny-Afrika **44%!!!**)

Szétválasztó szelekció

A szelekciós nyomás a leggyakoribb formákra esik;

Két vagy több optimális adaptáció is lehetséges

Szelekciós tényezők

- élettelen környezet - hőmérséklet, csapadék
stb.
- ellenségek - kórokozók, élősködők, ragadozók,
vetélytársak más fajokból
- fajon belüli verseny - táplálék, terület
- nemi partner megtalálásának képessége

Alfaj és fajképződés fő típusai

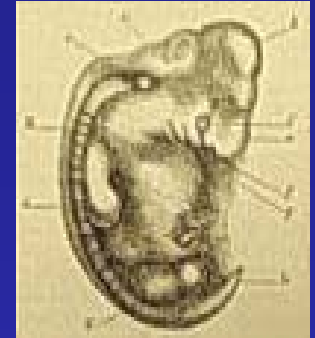
- **Földrajzi izoláció** - hegység, sivatag, folyó
- **Ökológiai izoláció** - különböző biotopok, nichek
(darwinpintyek)
- **Szaporodási izoláció** - eltérő szaporodási viselkedés, időszak, ivarszervek
- **Genetikai izoláció** - kromoszóma-szerelvény megváltozása

Makroevolúció

- a faj felett végbemenő evolúciós folyamatok
- a ma élő állatok és növények más szervezetű ősalakokból fejlődtek ki
- hasonlóságuk leszármazási kapcsolataik következménye

Közvetett bizonyítékok

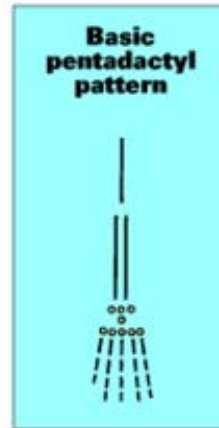

- rendszertani
- etológiai
- parazitológiai
- élettani
- biokémiai
- embriológiai
- morfológiai
- őslénytani
- állat- és növényföldrajzi

Morfológiai bizonyítékok

- Homológ szervek - ötujjú végtagtípus - folytonosság !
- Analóg szervek - ásóláb - vakond -lótücsök
- Csökevényes szervek - futómadarak szárny csontjai;
- gyíkok lába

Ötujjú végtag

Mammal forelimbs

1 Monkey

2 Bat

3 Whale

- Pectoral girdle
- 3rd metacarpal

4 Anteater

5 Mole

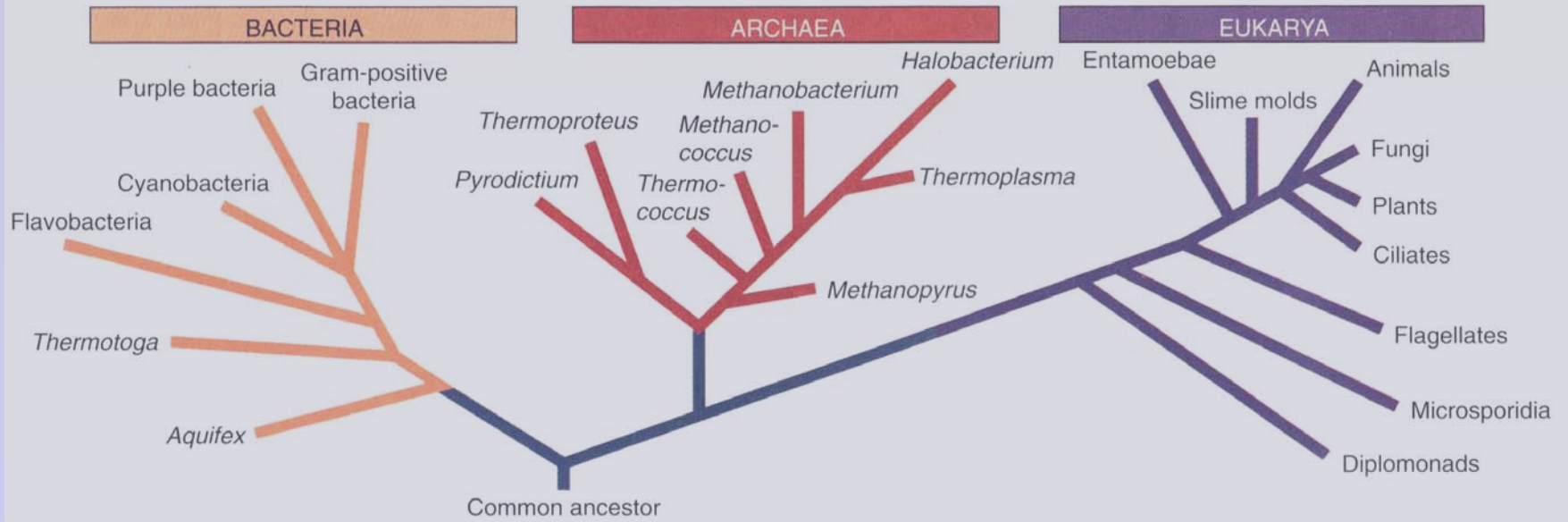
6 Horse

7 Pig

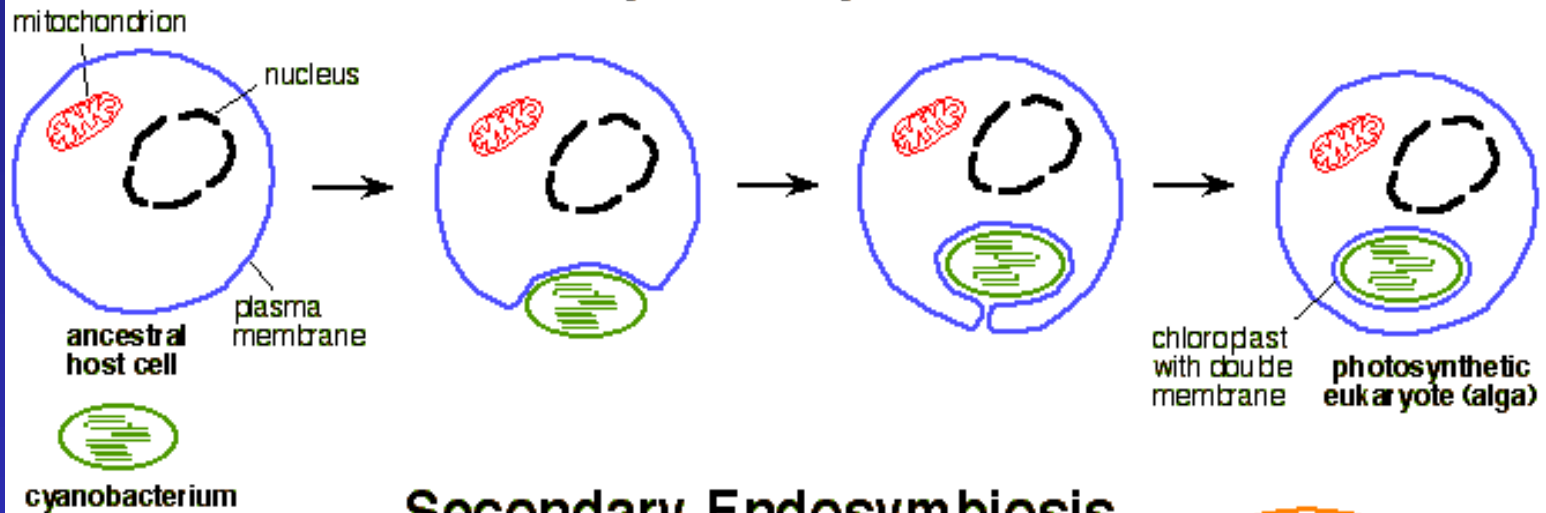

Table 32.1 Features of the Domains of Life

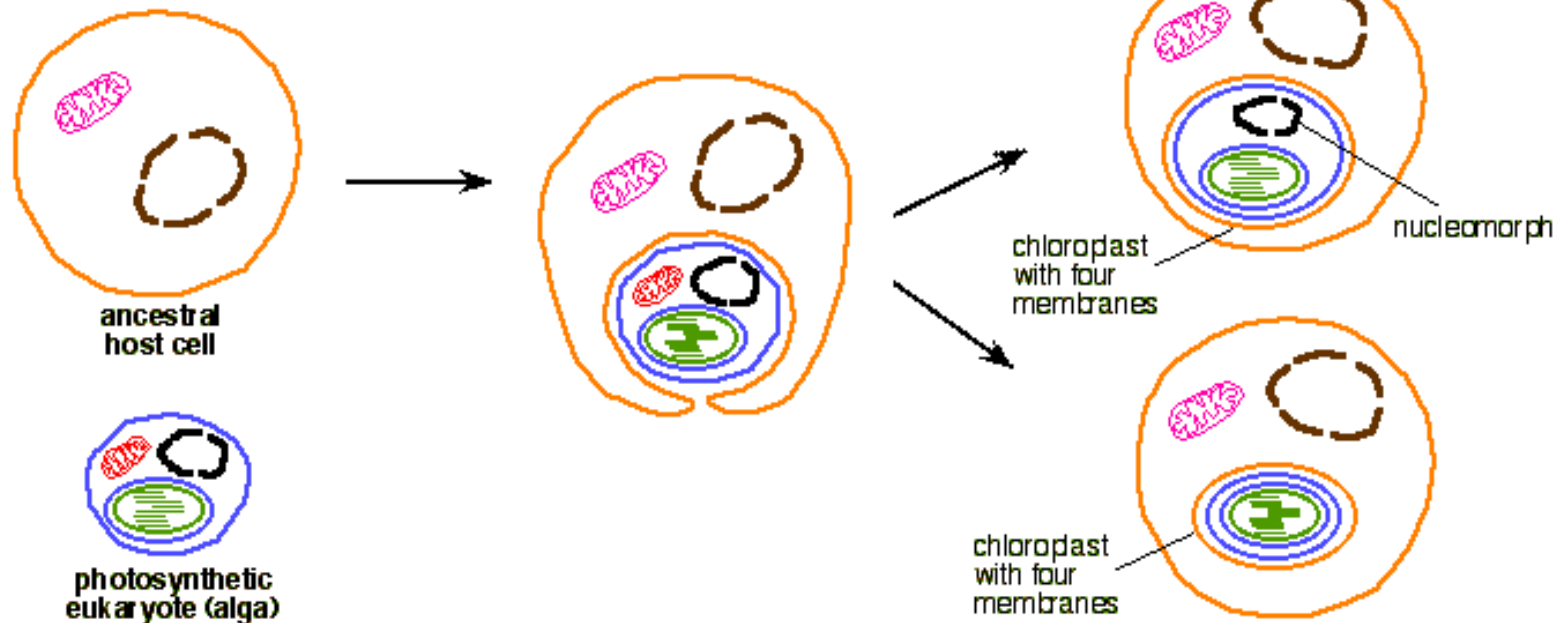
Feature	Domain		
	Archaea	Bacteria	Eukarya
Amino acid that initiates protein synthesis	Methionine	Formyl-methionine	Methionine
Introns	Present in some genes	Absent	Present
Membrane-bounded organelles	Absent	Absent	Present
Membrane lipid structure	Branched	Unbranched	Unbranched
Nuclear envelope	Absent	Absent	Present
Number of different RNA polymerases	Several	One	Several
Peptidoglycan in cell wall	Absent	Present	Absent

Endosymbiózis

Primary Endosymbiosis

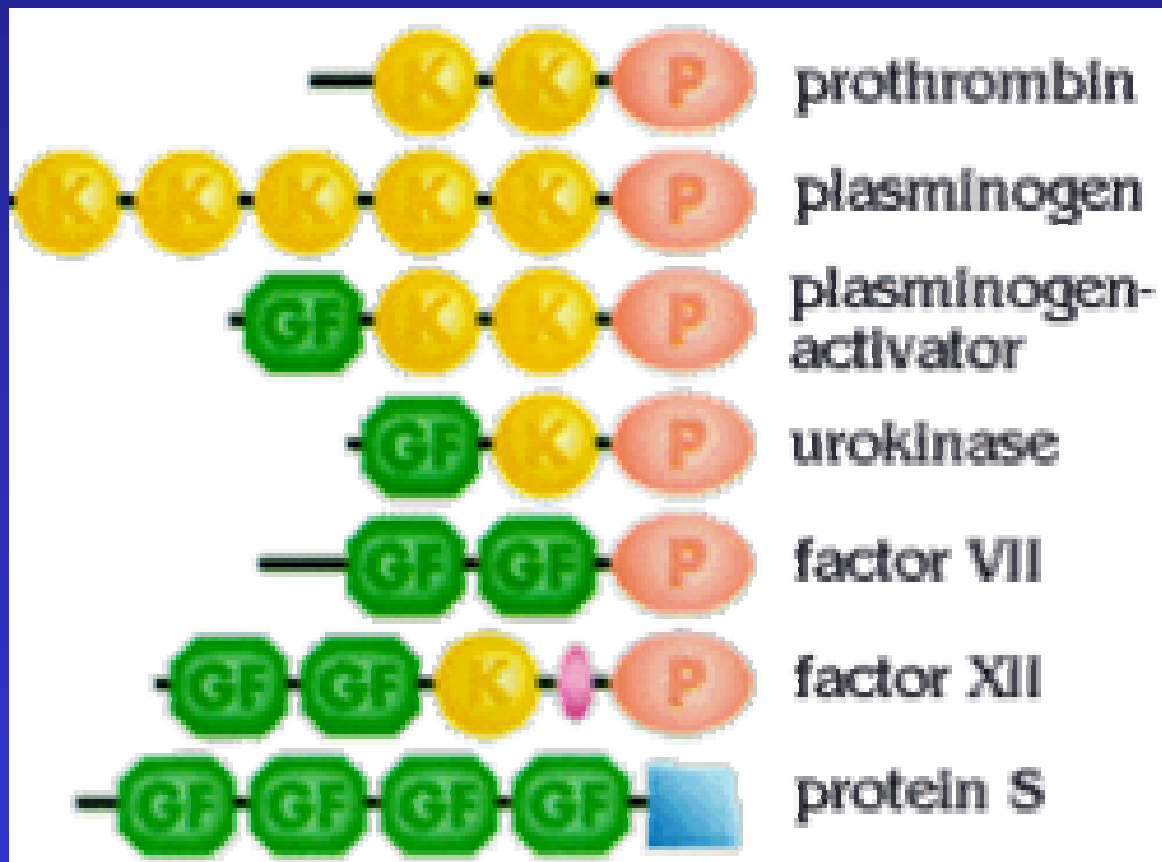

Secondary Endosymbiosis

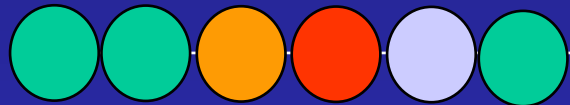
Molekuláris szintű evolúció

Véralvadási-faktorok

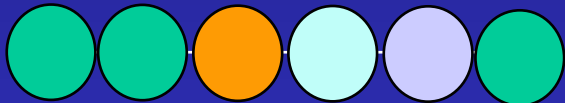

P – protombin gén; GF – növekedési faktor; K – „klinger” domain

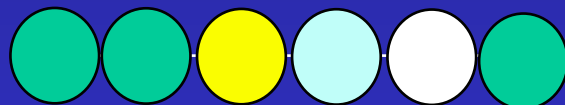
Biokémiai bizonyítékok

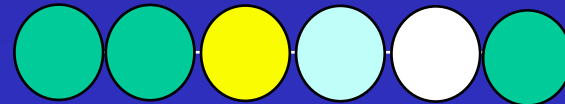
juh

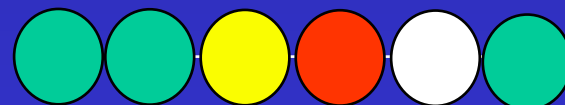
marha

sertés

bálna

ló

inzulin α lánc eltérései

ATP-regeneráló foszfátok

gerincttelenek: argininfoszfát

gerincesek: kreatinfoszfát

tengeri csillag: kreatin- és
argininfoszfát

Biokémiai bizonyítékok

Citokróm-c enzim eltérései:
(104-108 aminosav)

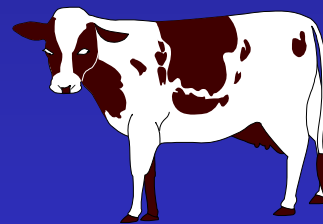
emlős - élesztő 43-49

emlős - hal 20

emlős - madár 10-5

emlős - rhesus 1

Szarvasmarha elleni antitest
reakciója:

kicsapás foka

szarvasmarha 100%

juh 48%

teve 28%

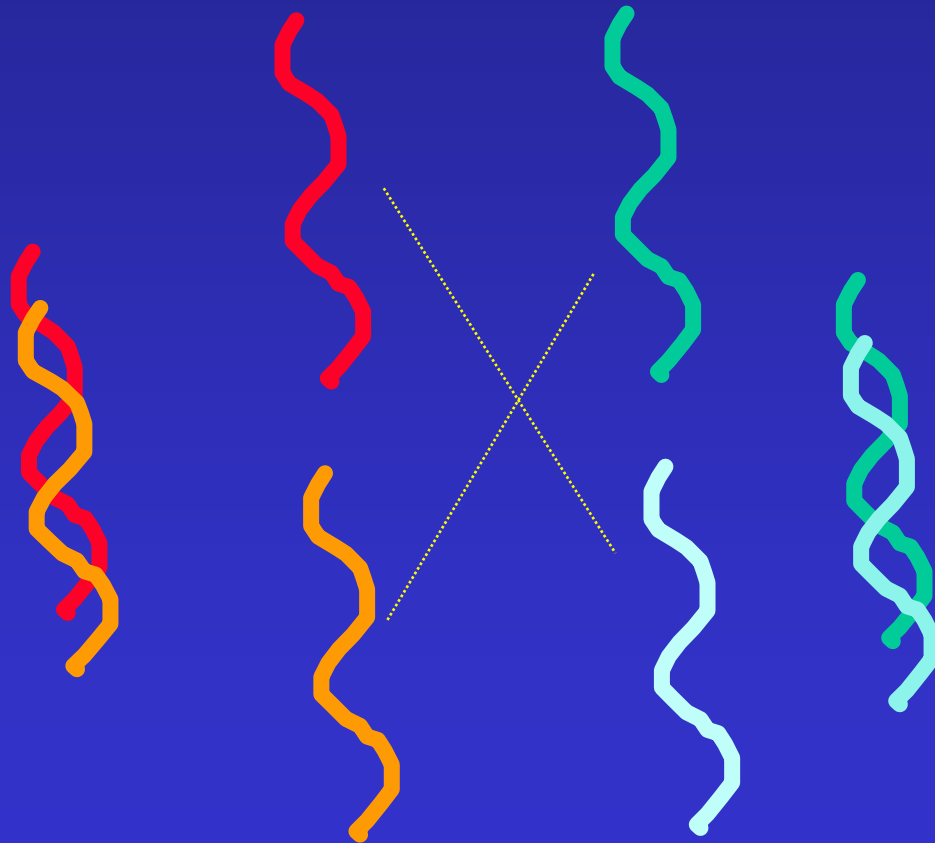
sertés 24%

pekari 10%

viziló 8%

Biokémiai bizonyítékok

Eltérő eredetű egyszálú DNS-ek hibridizációja:

ember - egér **55%**

ember - hörcsög **24%**

ember - tengerimalac **20%**

Table 3
Proportions of Amino Acid Differences between Proteins from Various
Groups of Organisms

	Plants	Fungi	Bacteria
Animals:			
GAPDH	0.309	0.343	0.451
TPI	0.375	0.459	0.563
SOD	0.425	0.441	0.683
ATPase	< 0.207	< 0.237	0.281
hsp70	0.196	0.218	0.444
Cytochrome c	0.361	0.334	0.531
Average ^a	0.274	0.306	0.446
Plants:			
GAPDH		0.320	0.463
TPI		0.451	0.559
SOD		0.453	0.697
ATPase		0.242	< 0.265
hsp70		0.220	0.465
Cytochrome c		0.398	0.549
Average ^a		0.306	0.451
Fungi:			
GAPDH	(319)		0.434
TPI	(232)		0.568
SOD	(132)		0.697
ATPase	(410)		0.302
hsp70	(451)		0.463
Cytochrome c	(90)		0.551
Average ^a			0.446

rRNS

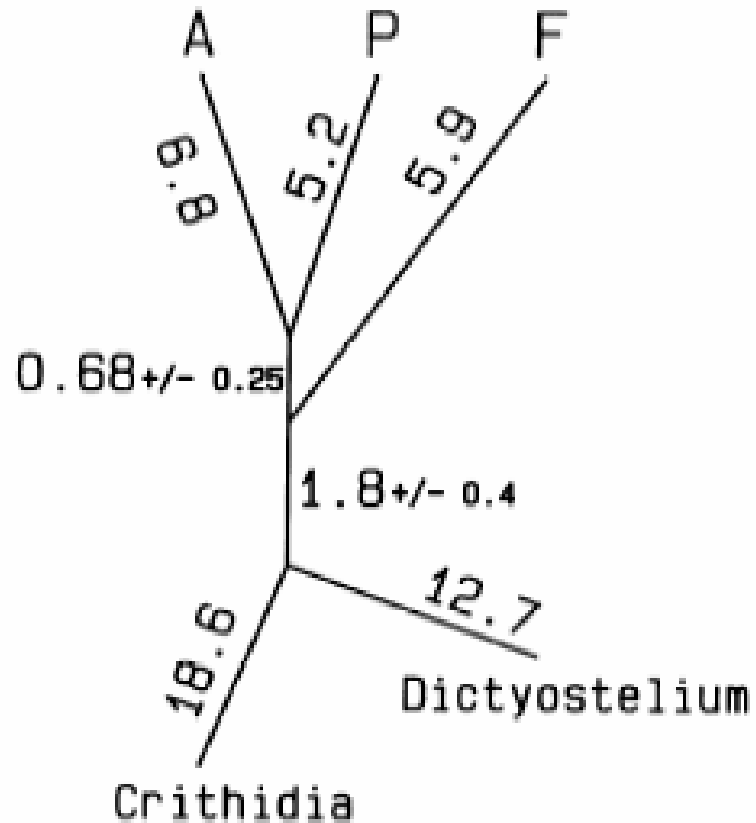

FIG. 2.—Unrooted phylogenetic tree inferred from rRNA sequences. A total of 2,971 sites were analyzed. Here and in figs. 3 and 4, branch lengths are in percent substitutions, corrected for multiple hits. The length estimates of the two internal branches are followed by their SE. A = animals; P = plants; F = fungi. See table 1 for a description of the data set.

*Manolo Gouy*st and Wen-Hsiung Li**Molecular Phylogeny of the Kingdoms Animalia, Plantae, and Fungi ' *Mol. Bid. Evol.* 6(2): 109-122. 1989.

tRNS

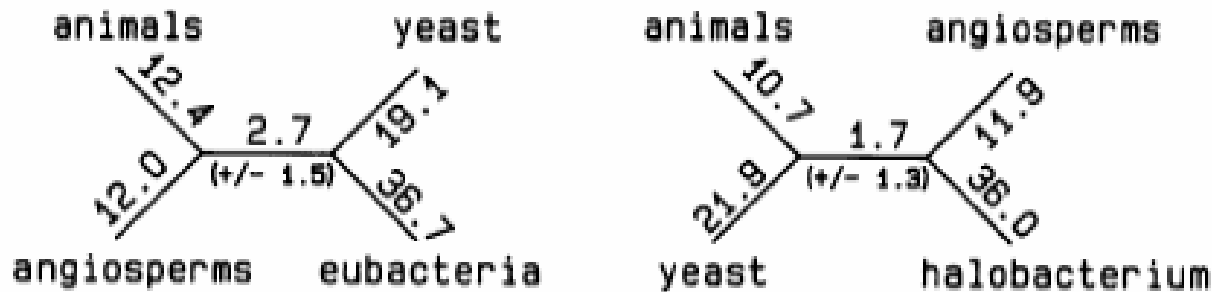

FIG. 3.—Unrooted phylogenetic trees inferred from concatenated tRNA sequences. Branch lengths are in percent substitutions. The SEs of the internal branch length estimates are given. A total of 745 sites were analyzed.

Protein

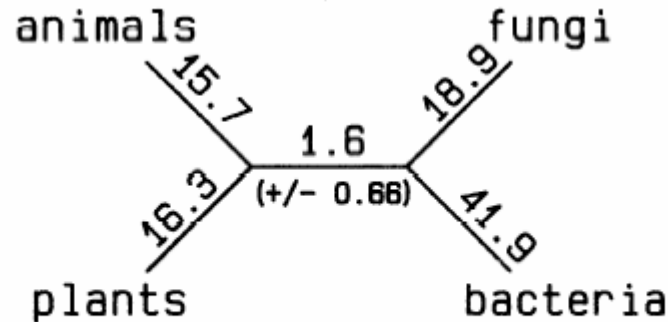

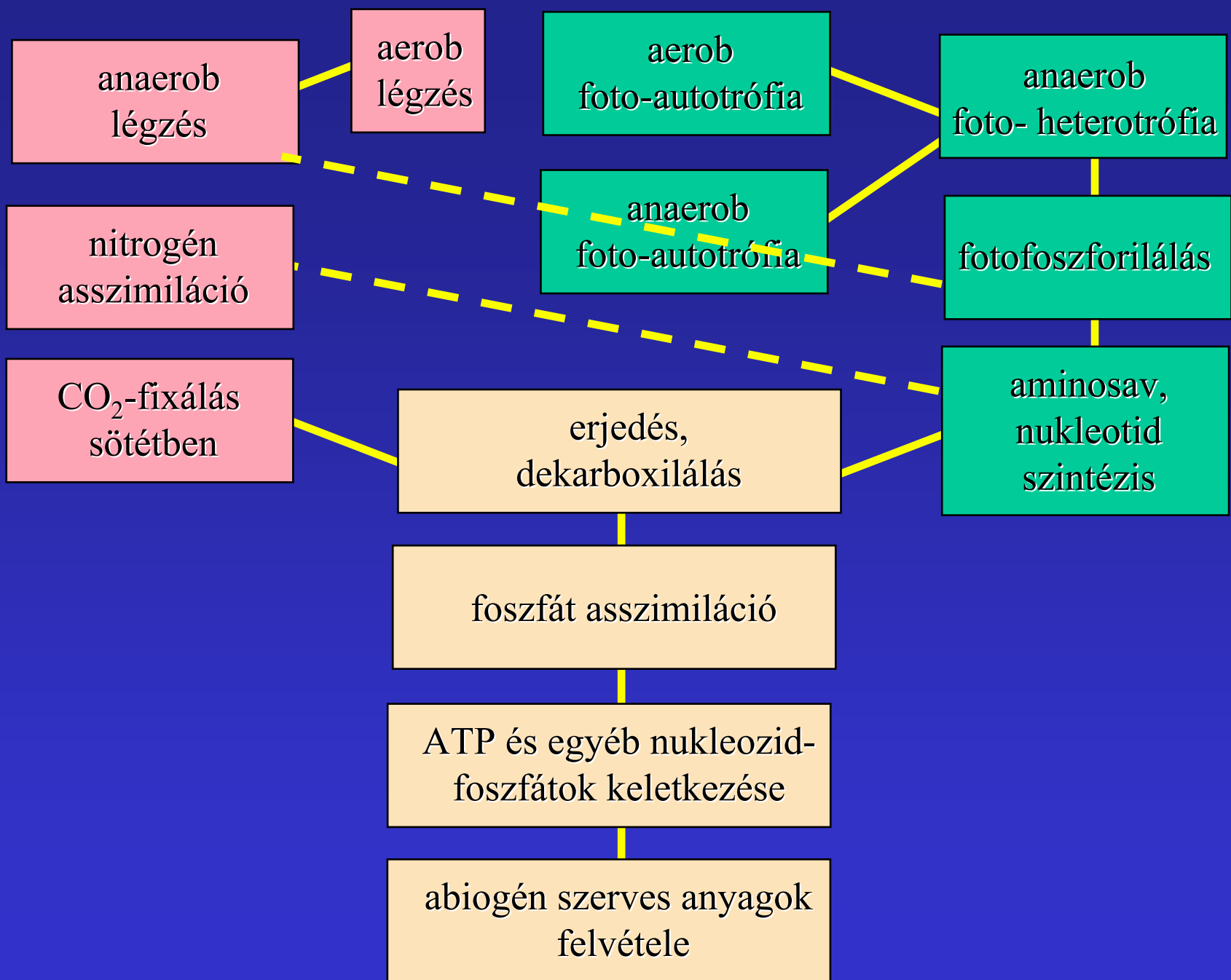
FIG. 4.—Unrooted phylogenetic tree inferred from the pooled protein data set. A total of 1,634 sites were analyzed. Branch lengths are in percent substitutions. The SE of the internal branch length estimate is shown. See table 3 for a description of the data set.

Entrez records

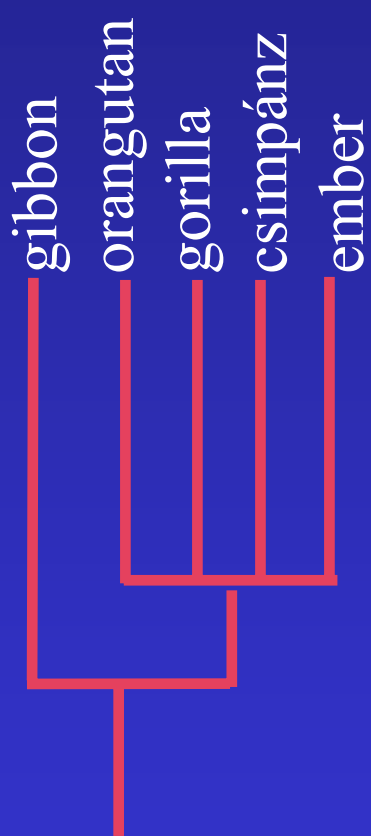
Database name	Direct links
Nucleotide	<u>1,688,048</u>
Protein	<u>52,446</u>
Structure	<u>802</u>
Genome Sequences	<u>23</u>
Popset	<u>41</u>
SNP	<u>43,229</u>
3D Domains	<u>3,947</u>
Domains	<u>3</u>
GEO Datasets	<u>308</u>
GEO Expressions	<u>901,240</u>
UniGene	<u>29,667</u>
UniSTS	<u>49,578</u>
PubMed Central	<u>639</u>
Gene	<u>28,619</u>
HomoloGene	<u>18,887</u>
Taxonomy	<u>1</u>

Az élő anyag evolúciója

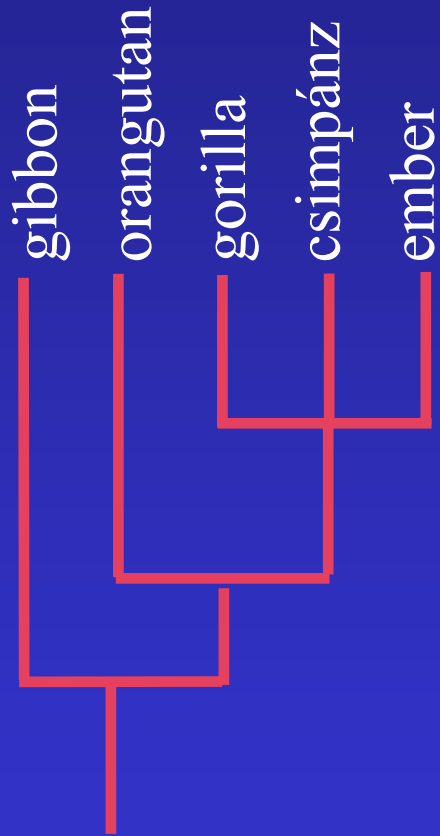
- 1859 Darwin – kémiai úton
- 1950-es évek Urey - redukáló őslégkör
- 1953 Miller - aminosavak
- Fox - protenoidok
- 1953 Watson/Crick - DNS modell
- 1960 Oro - szerves molekulák a világűrben
- 1980-as évek Czeh - RNS-enzim
- 1986 Rebek - AATE az önmásoló molekula
  - polimer halmazok kölcsönhatásának számítógépes modellezése
  - hőforrások

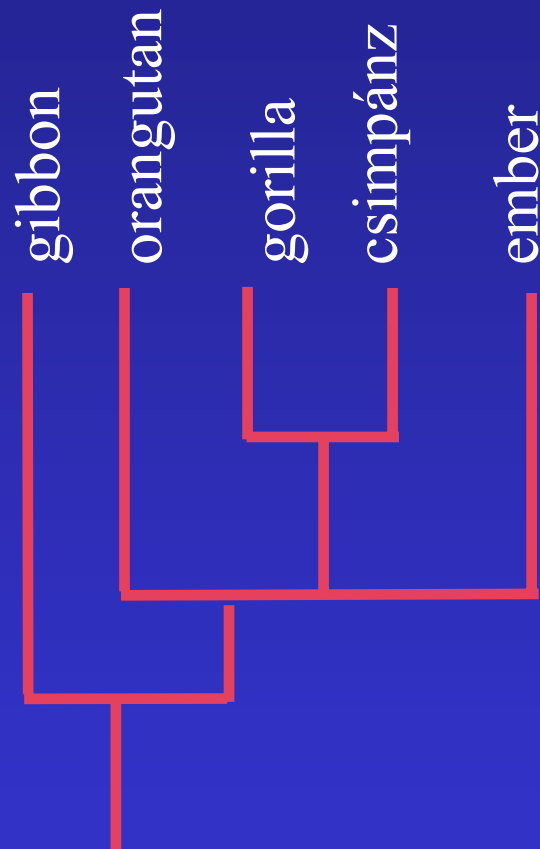
Az ember származásának bizonyítékai

fehérjék
elektroforézise

DNS-hibridizáció,
immunológia,
kromoszóma sávtechn.

összehasonlító
morfológia

További bizonyítékok

Etológia

- anya-gyermek kapcs.
- mimika
- gesztusok
- nemi magatartás

Parazitológia

- *Pediculus* -tetvek - ember, csimpánz
- *Herpes* vírus - ember, majom

Élettan

- szín és térlátás - főemlős
- szaglóérzék visszafedjődése
- kötött szaporodási időszak
- sejtek, szövetek, szervek funkcióinak szinte teljes egyezése

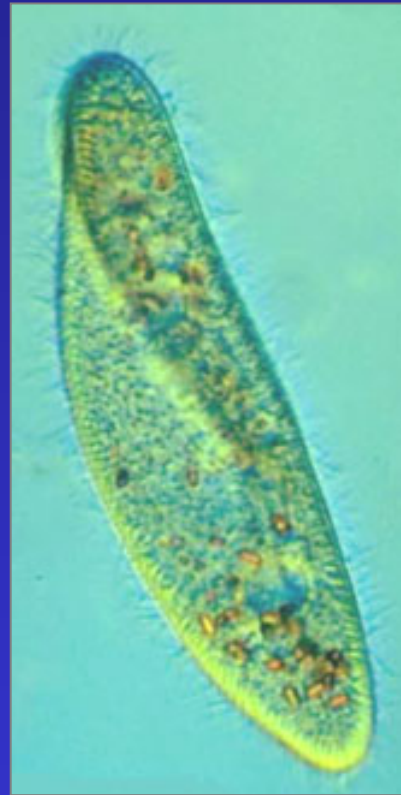
Morfológia

- m. peroneus tertius - csimpánzok 5%-ban, gorillák 18%-ban fellelhető, de egyes emberekben hiányzik
- csökevényes szervek: fejbőr és fülkagylómozgató izmok hiánya

Paramecium aurelia

Paramecium caudatum

200.000 kb

9.000.000 kb

(3x humán)

Humán genom

2% kódol proteint

45% transpozon

20% pseudo-gén

- GDPH

3 gén

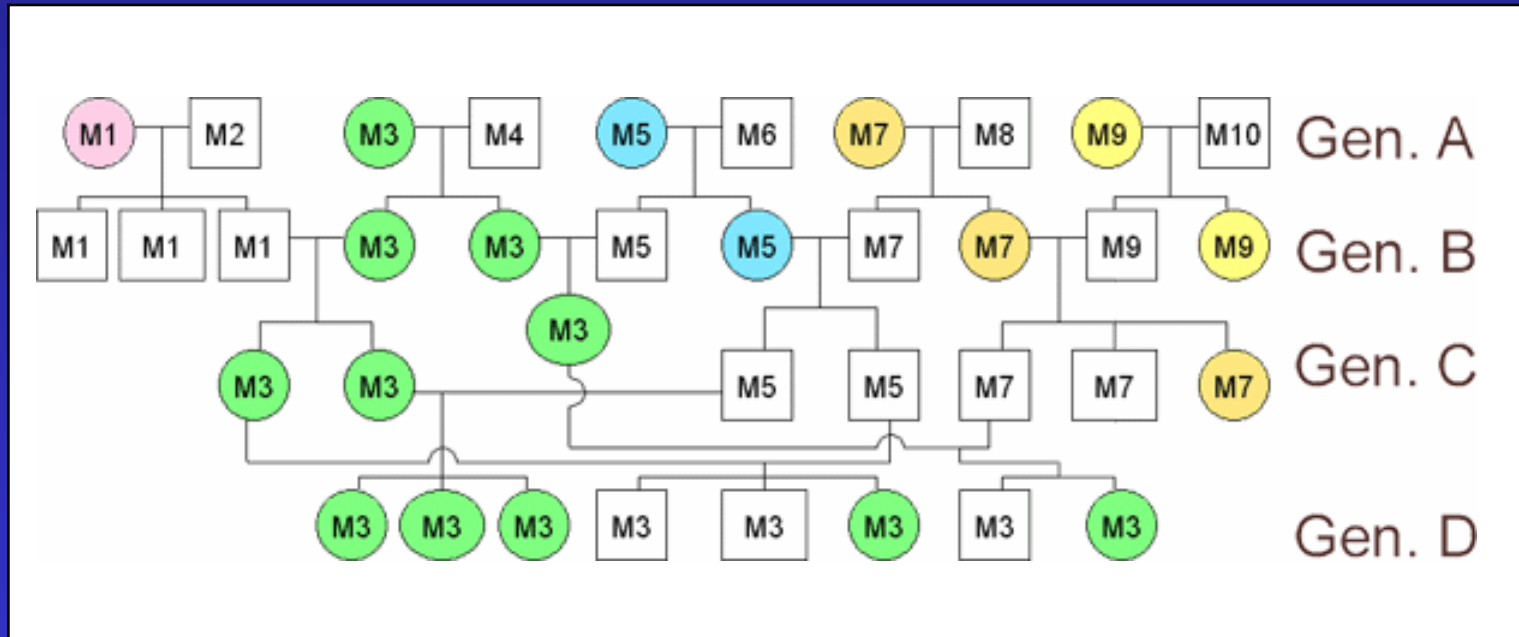
200 pseudogén

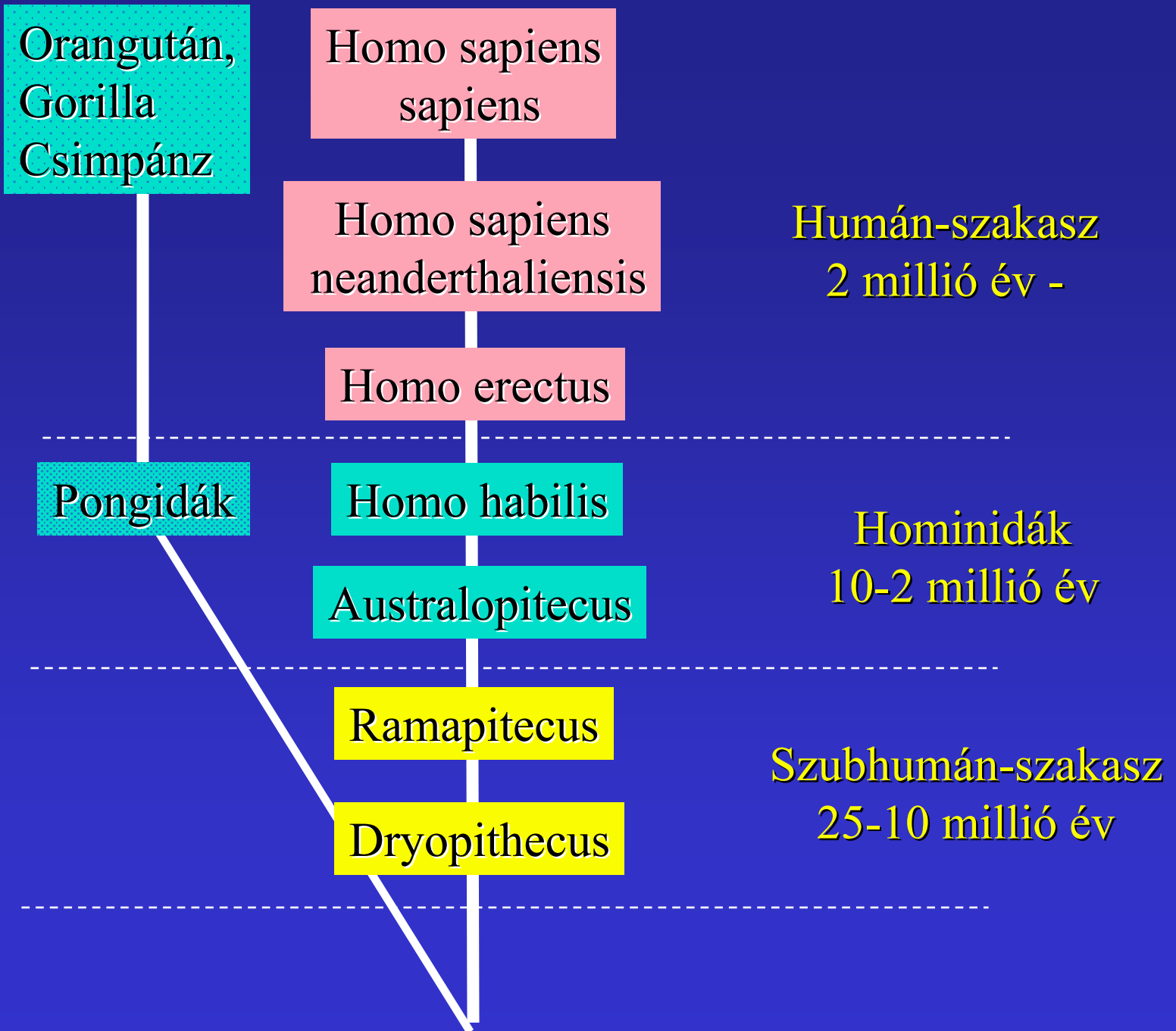
- cytochrom c

1-2 gén

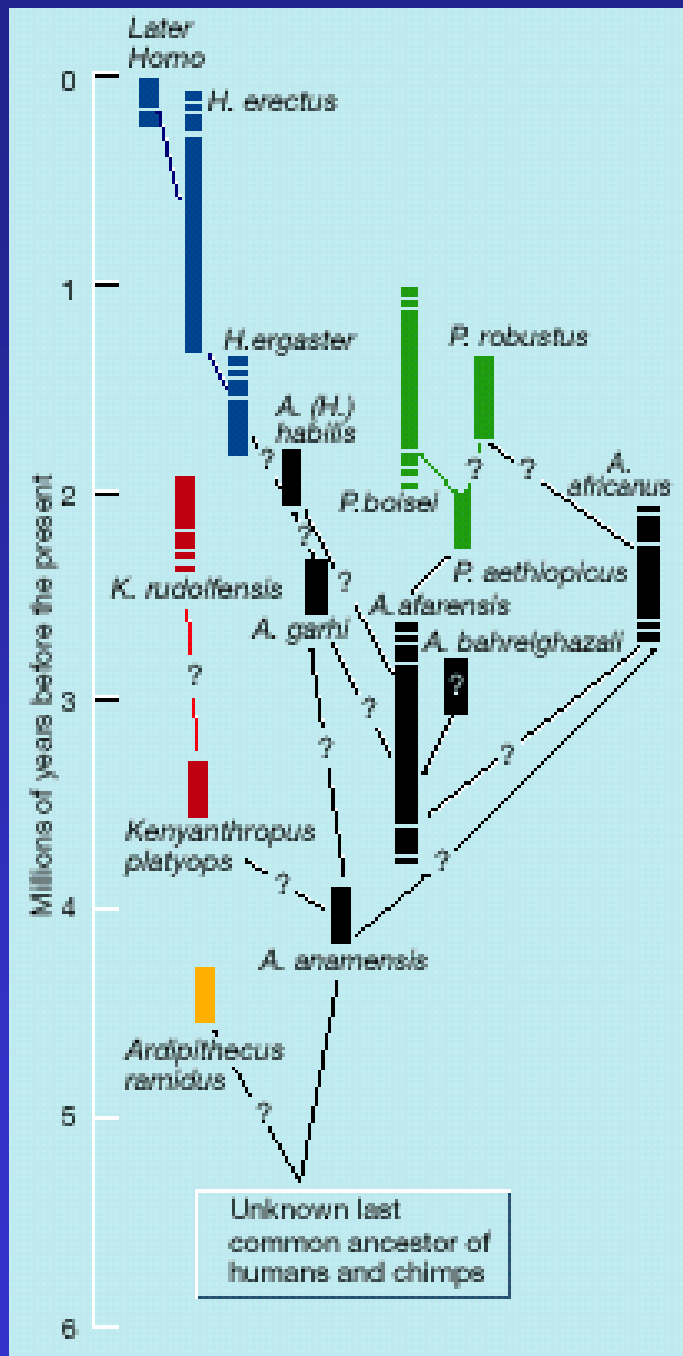
20-30 pseudogén

Mitochondriális öröklődés – „Mitochondriális Éva”

- Homo
- Paranthropus
- Australopithecus
- Kenyanthropus
- Ardipithecus

Ancient history in the DNA

By comparing mutations in the DNA of people who live in different parts of the world, geneticists are developing new theories about how humans populated Earth. The evidence points to a common African origin about 150,000 years ago. Much of the work has been based on maternal lines.

**Australopithecus
bosei**

530 cm³

Tanzánia

**Australopithecus
robustus**
530 cm³

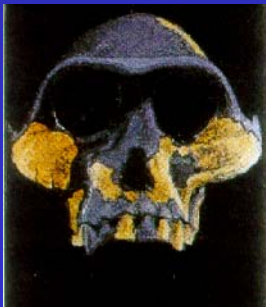
Dél-Afrika

**Australopithecus
africanus**

450 cm³

Dél-Afrika

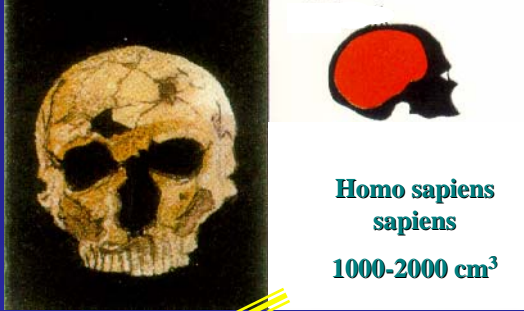

**Australopithecus
afarensis**

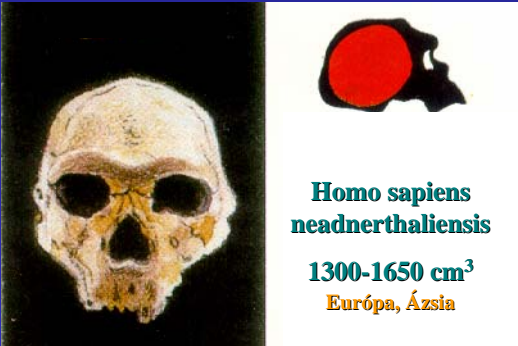
380 cm³

Kelet-Afrika

Homo sapiens sapiens
1000-2000 cm³

Homo sapiens neanderthaliensis
1300-1650 cm³
Európa, Ázsia

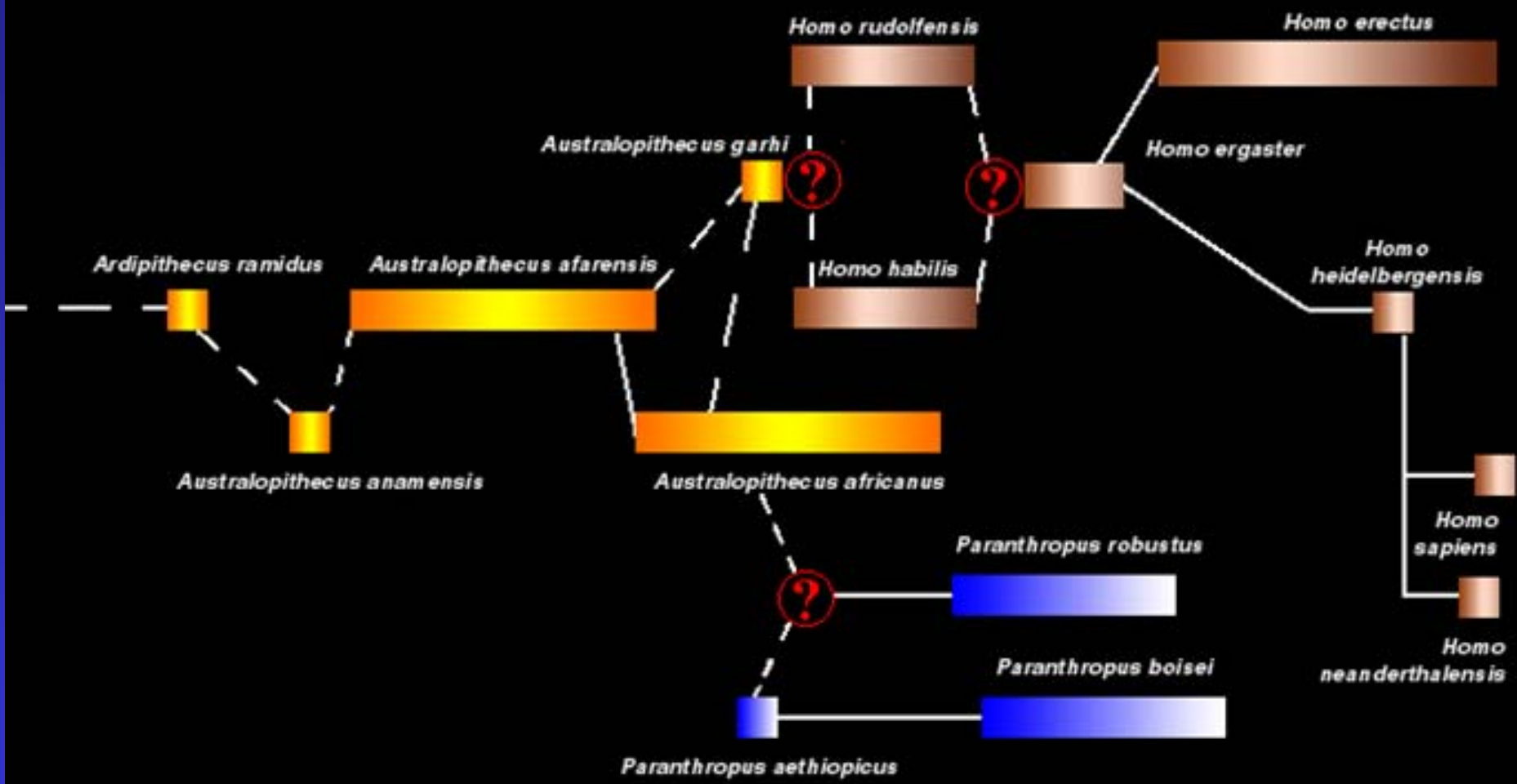
Homo erectus
815-1250 cm³
Afrika, Európa, Ázsia

Homo habilis
750 cm³
Kelet- és Dél-Afrika

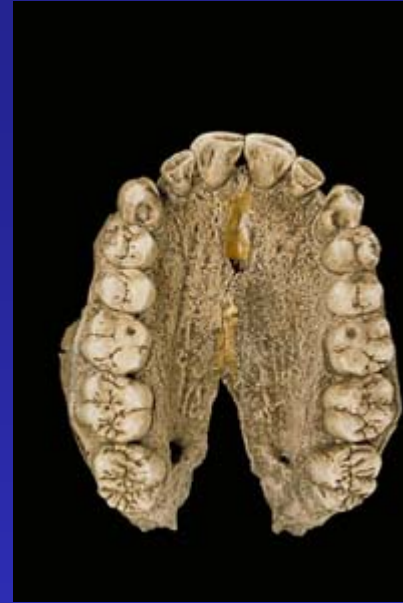
Millions of Years Ago

5.0 4.0 3.0 2.0 1.0 Present

Australopithecus afarensis

Homo habilis

Homo erectus

Hominin species

Kenyanthropus platyops

Homo rudolfiensis

Homo neanderthaliensis

Homo sapiens

Parantropus boisei

Hominidák és szocializációjuk

- 1.6 millió év (Austr.boisei) – legkorábbi kőszerszám
- 1.0 millió év (H. erectus) – kontrollált tűz
- 350 ezer év (H. sapiens) - menedékhely
- 30 ezer év (H. sapiens) – barlagrajzok
- 10 ezer év - legutolsó jégkorszak vége
- 5 ezer év - első város